

ANNA NOSEK

Uniwersytet w Białymstoku

Literacka mapa Podlasia w zakresie twórczości dla dzieci

Od kilku lat towarzyszy mi przeświadczenie, że warto badać i opisywać współczesny dorobek literacki dla dzieci w obrębie regionu podlaskiego¹, co może mieć walor nie tylko naukowy, ale też informacyjny, służący tym samym szeroko pojmowanej dydaktyce i pedagogice regionalnej. Równie istotne wydaje się sukcesywne rekonstruowanie zarysu współczesnej geografii literackiej Podlasia w zakresie twórczości dla dzieci, uwzględniającego twórców, ich dzieła, ale też – przynajmniej najważniejsze – instytucje stymulujące rozwój tej gałęzi piśmiennictwa w regionie. Na wyobrażonej literackiej mapie Podlasia warto by było jednocześnie wskazać „obszary” (np. miejscowości, krainy geograficzne) stanowiące temat, przedmiot opisu, miejsce akcji utworów kierowanych do dzieci. Ale równie ważne (zwłaszcza w zakresie twórczości dla dzieci) wydaje się zwrócenie uwagi na performatywny wymiar literatury, ukazanie, w jaki sposób kreuje ona miejsce czy miejsca, zwłaszcza te oddalone od centrum, a takimi są niewątpliwie tereny północno-wschodniego pogranicza Polski.

¹ Mówiąc o regionie podlaskim, Polsce północno-wschodniej, północno-wschodnim pograniczu Polski, o Podlasiu, mam na myśli przede wszystkim województwo podlaskie we współczesnych jego granicach. Do zastosowania takich pojęć obligują przyjęte przeze mnie ramy chronologiczne. Przedmiotem refleksji i opisu jest tu bowiem przede wszystkim twórczość najnowsza dla dzieci, powstała po 1999 r.

Współczesna literatura dla dzieci w regionie podlaskim rzadko stawiała się do tej pory przedmiotem badań naukowych. Nie licząc wstępów i not wydawniczych do publikowanych tomików poetyckich (autorstwa Jana Leończuka, Teresy Zaniewskiej, Anny Nosek), drobnych artykułów, recenzji i wzmianek w takich czasopismach, jak np. „Bibliotekarz Podlaski”, „Najprościej”, „Głos Bibliotek Województwa Podlaskiego” – można bowiem wymienić tylko kilkanaście obszerniejszych publikacji na ten temat autorstwa Teresy Zaniewskiej (szkic o Wiktorze Szwedzie w książce *Podróż daremna. Szkice o poezji białoruskojęzycznej w Polsce*, Białystok 1992), Anny Nosek (m.in. *Podlascy twórcy dzieciom*, Białystok 2009 oraz szereg artykułów), Barbary Kuprel² czy Anny Józefowicz³.

Dosyć ważną pozycję na współczesnej literackiej mapie Podlasia w zakresie twórczości dla dzieci zajmuje Białystok. To miejsce urodzenia Małgorzaty Szyszko-Kondej, Grzegorza Kasdepke, Marty Cywińskiej. Wiązać z nim można również szereg innych twórców dla dzieci. Tu bowiem mieszkali lub mieszkają nadal Anna Markowa (zmarła w 2008 r.), Eugeniusz Szulborski (zm. w 2011 r.), Helena Ostaszewska, Ewa Danuta Stupkiewicz, Anna Romanowicz, Regina Kantarska-Koper, Wiktor Szwed, Marek Dobrowolski, Zofia Olek-Redlarska, Joanna Pisarska, Joanna Myślińska, Elżbieta Janikowska, Bogumił Antoni Kiss, Emilia Chomutowska, Jolanta Herman, Elżbieta Sadowska, Elżbieta Janikowska⁴, Katarzyna Janowicz-Timofiejew, Anna Bayer czy Dariusz Adamowski (autor m.in. powieści fantasy dla starszych dzieci i nastolatków *Wrota światów*).

Ciekawa i niewątpliwie atrakcyjna z punktu widzenia współczesnego dziecięcego czytelnika wydaje się twórczość białostoczanki, Małgorzaty Szyszko-Kondej, pisarki i dziennikarki, ale przede wszystkim tłumaczki i autorki dla dzieci i młodzieży, związanej z Uniwersytetem w Białymstoku (była redaktor naczelna czasopisma „Nasz

² Barbara Kuprel to popularyzatorka twórczości takich autorów związanych z podlaską *regio*, jak: Jadwiga Koleśnik, Franciszek Kobryńczuk, Joanna Myślińska, Zofia Olek-Redlarska.

³ Anna Józefowicz to autorka szeregu artykułów dotyczących baśni regionalnych, opowieści ludowych Podlasia.

⁴ Elżbieta Janikowska to białostocka bibliotekarka i biblioterapeutka, autorka wielu bajek terapeutycznych. Tworzy ciekawy blog *Bajkoterapeutka*, <http://bajkoterapeutka.blog.onet.pl/> [dostęp: 10.03.2015].

Uniwersytet”). Jej zbiory opowiadań: *Sejf z milionem w środku, czyli bestseller III b*, *Gdzie ucieka czas taty?* czy *Wtorek, godz. 15* zyskują nie tylko coraz większe rzesze czytelników, ale też wchodzą do kanonu współczesnej literatury dziecięcej. Poszczególne utwory tej autorki są zamieszczane w podręcznikach szkolnych, zdobywają też nagrody literackie. Małgorzata Szyszko-Kondej została laureatką I Konkursu Literackiego im. Astrid Lindgren oraz I Konkursu Literatury Dziecięcej im. Haliny Skrobiszewskiej. Otrzymała tam wyróżnienie za zbiór opowiadań *Sejf z milionem w środku, czyli bestseller III b*, który został jednocześnie wpisany na Listę Skarbów Muzeum Książki Dziecięcej⁵.

W ostatnich latach utrzymuje się na stałym poziomie duże zainteresowanie bogatą ilościowo twórczością dla dzieci Grzegorza Kasdepke. Świadczą o tym publikacje Krystyny Zabawy *Edukacja emocjonalna w książkach dla dzieci Roksany Jędrzejewicz-Wróbel, Grzegorza Kasdepke i Wojciecha Kołyszki*⁶ czy Krystyny Kossakowskiej-Jarosz *Kuba i Buba czyli... atrakcyjny projekt przekazu wartości dla młodego czytelnika*⁷.

Na „literackiej mapie” Białegostoku należy też niewątpliwie zaznaczyć współczesne sztuki teatralne dla najmłodszych widzów autorstwa Marty Guśniewskiej, pisane na potrzeby Białostockiego Teatru Lalek, a utrwalone w publikacjach *Baśnie (sztuki dla Teatru Lalek)* (2008), *Pan Brzuchatek* (2010), *Misiaczek* (2011). Spotykają się one z przychylnymi ocenami krytyków teatralnych, ale przede wszystkim samych małych widzów BTL.

Równie istotna w zakresie najnowszej twórczości dla dzieci wydaje się Białostocczyzna. Z okolicą Choroszczyny należy identyfikować Janusza Koronkiewicza, ale też Elżbietę Michalską. Malarka i pisarka ze Złotorii ma w swym dorobku także wiersze dla dzieci. Jej talent odkrył niegdyś Czesław Miłosz, a w 1998 r. Andrzej Miłosz (za namową starszego brata) nakręcił film o Michalskiej pt. *Takie ze mnie dziwadło* (z cyklu *Małe ojczyzny*). Supraśl i okolice portretuje w swej twórczości dla dzieci Janina Puchalska-Ryniejska, z Wólką koło Orli, niedaleko Bielska Podlaskiego kojarzy się zaś Zofia Saczko-Korolko. Z Hajnówką trzeba wiązać Mirę Łukszę – znaną i cenioną pisarkę białoruską, która two-

⁵ Na temat Małgorzaty Szyszko-Kondej i jej twórczości zob. A. Nosek, *Oczyrna dziecka. O twórczości Małgorzaty Szyszko-Kondej*, „Guliwer” 2014, nr 4, s. 34–38 oraz referat pt. *Problemy oraz potrzeby dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym w świetle twórczości Małgorzaty Szyszko-Kondej*, wygłoszony na konferencji *(Przed)szkolne spotkania z lekturą*, Katowice 2015.

⁶ Rozprawa została opublikowana w monografii *Noosfera literacka. Problemy wychowania i terapii poprzez literaturę dla dzieci*, red. A. Ungeheuer-Gołąb, M. Chrobak, Rzeszów 2012, s. 135–145.

⁷ Tekst został opublikowany w książce *„Stare” i „nowe” w literaturze dla dzieci i młodzieży*, red. B. Olszewska, E. Łucka-Zajac, Opole 2010, s. 49–65.

rzy jednocześnie dla dzieci (np. *Dzâučynka i hmarka, Žyvinik z glybinkì*), z Siemiatyczami zaś Zofię Pomian-Piętkę oraz Janinę Soszyńską.

Białowieża, Puszcza Białowieska i okolice to miejsca Mikołaja Hajduka (białoruskiego pisarza, który urodził się w Kobylance, zmarł w 1998 r.; autora m.in. *Baśni białowieskich*), Tomasza Samojlika, jako twórcy pięknych komiksów dla dzieci o żubrach (m.in. *Ostatni żubr*), ale też znanego dziennikarza Adama Wajraka (autora m.in. *Przewodnika prawdziwych tropicieli*).

W Sokółce mieszka i tworzy dla dzieci Barbara Jolanta Chomko. W królewskim Knyszynie twórczość dziecięcą reprezentuje przede wszystkim Regina Świtoń. Z Mońkami wiązać należy księdza-misjonarza, a jednocześnie bajkopisarza Tadeusza Goleckiego (laureata XIX edycji Ogólnopolskiej Nagrody Literackiej im. Franciszka Karpińskiego), a także ludową poetkę dziecięcą Jadwigę Koleśnik, autorkę tomiku *Z potrzeby serca*.

Suwalszczyznę zaś reprezentują tacy twórcy, jak: Leszek Aleksander Moczulski⁸, Barbara Ciwoniuk (jako autorka popularnych współcześnie powieści tzw. gimnazjalnych, takich jak *Ania, Igor, Musisz to komuś powiedzieć* – akcja tej ostatniej powieści toczy się na Suwalszczyźnie), Janusz Kopciał, Wit Bajander, Zbigniew Tanajewski, Grażyna Serafin, Piotr Waldemar Wiśniewski. W Augustowie zaś tworzą m.in. Józefa Drozdowska i Zofia Metelicka. Współczesna Łomża i okolice kojarzą się między innymi z ciotką znanego aktora – Krystyną Sołownik (tworzyła dla dzieci w Zambrowie, zmarła w 2011 r.), Hanną Kowalewską z Wysokiego Mazowieckiego (pisarką dla młodzieży).

Z Grajewem i okolicami Grajewa należy wiązać takich twórców dla dzieci, jak: Apoloniusz Bogumił Ciołkiewicz, Jadwiga Solińska czy Marian Stanisław Podlecki. Ten ostatni to leśnik z Nadleśnictwa Rajgród, który jest autorem ciekawych opowieści fantastycznych dla dzieci, m.in. *O kocie Feniksie, krasnalach i trzech czarodziejskich kamieniach opowieści kilka prawdziwych, choć niewiarygodnych*.

⁸ Leszek Aleksander Moczulski urodził się w 1938 r. w Suwałkach, mieszka w Krakowie; to poeta, autor tekstów piosenek (m.in. dla Skaldów, Dżamble). Jego utwory śpiewali też: Czesław Niemien, Marek Grechuta, Grzegorz Turnau. Za swą twórczość Moczulski otrzymał nagrody (m.in. Nagrodę Miasta Krakowa, w 1975 i 2012 r.; Nagrodę Fundacji im. Alfreda Jurzykowskiego – 1997, i in.). Z myślą o dzieciach opublikował wiele utworów, zarówno prozatorskich, jak i poetyckich; duża ich część dotyczy tematyki religijnej. Wymienić można takie pozycje, jak: *Maleńki żeglarz* (1986), *Te Deum w lesie. Ciebie Boże wychwalamy* (1989), *Moje kotki* (1991), *Sto cudów* (1991), *Wilk z Gubbio i święty Franciszek* (1993), *Tajemnice radosne* (1993), *Wakacje kotka* (1993), *Do kogo biegniesz, do kogo się śmiejesz?* (2006), *Dziękczynienia po Komunii Świętej* (2006), *Mój przyjaciel kundel rudy* (2007).

Twórczość dla dzieci regionu podlaskiego można określić jako niezmienne bogatą pod względem formalnym⁹ i tematycznym, ale też aksjologicznym i kulturowym, między innymi ze względu na problematykę pogranicza, tak charakterystyczną dla województwa podlaskiego, gdzie krzyżują się i współistnieją różne narodowości, odmiany religii, obrzędy i obyczaje.

Przykładem takiej pograniczności czy transgraniczności jest niewątpliwie dwujęzyczne (białoruskie i polskie) pisarstwo dla dzieci Wiktora Szweda (czy innych autorów skupionych wokół Białoruskiego Stowarzyszenia Literackiego „Białowieża”), który pisze po białorusku, a następnie sam tłumaczy i wydaje swoje wiersze po polsku. Jak zauważyła Teresa Zaniewska kilkanaście lat temu, ale stwierdzenie to nie straciło na swej aktualności, „Wiktor Szwed jest jedynym poetą mieszkającym w Polsce i piszącym systematycznie dla dzieci w języku białoruskim”¹⁰ i polskim.

Warto zwrócić uwagę na obecność we współczesnej twórczości dla dzieci Podlasia literatury romskiej (w jej baśniowych i poetyckich realizacjach), autorstwa prezydenta Romów Stanisława Stankiewicza¹¹. Mówiąc o bogactwie kulturowym, narodowościowym tej części Polski, nie można też pominąć wydanego w Białymstoku zbioru baśni tatarskich Selima Chazbijewicza (*Baśnie, podania i legendy polskich Tatarów*), ale również utworów Zofii Saczko-Korolko, jako współczesnej przedstawicielki literatury ukraińskiej (białoruskiej?) na Podlasiu, która ma w swym dorobku również wiersze dla dzieci. Tadeusz Karabowicz napisał o niej następująco: „Fenomen twórczy Sofija Saczko przekazała swej córce Justynie Korolko, której poświęciła szereg wierszy gwarowych o nazwie *Wiersze dla Justynki*, pozostających jedynym śladem poezji dla dzieci w literaturze Ukraińców Podlasia”¹². Ale z drugiej strony nie można pominąć faktu związków Zofii Saczko z Biało-

⁹ Pisałam o tym we wstępie do antologii *Podlascy twórcy dzieciom*, wybór, oprac. i wstęp A. Nosek, posł. J. Leończuk, Białystok 2009, s. 5–15.

¹⁰ T. Zaniewska, *Elementy tradycji polskiej w wierszach dla dzieci Wiktora Szweda*, [w:] tejże, *Podróż daremna. Szkice o poezji białoruskojęzycznej w Polsce*, Białystok 1992, s. 112.

¹¹ Literatura romska (w tym utwory dla dzieci) publikowana jest też na łamach czasopisma „Prom p-o Drom”. Zob. A. Kubrak, „*Prom p-o Drom*” – *czasopismo romskie w Białymstoku*, [w:] *Prasa na terenie województwa podlaskiego w latach 1944–2012. Szkice i materiały*, red. J. Sadowska, K. Sawicka-Mierzyńska, Białystok 2014, s. 508.

¹² T. Karabowicz, *Ukraińska literatura na Podlasiu – od gwary do języka literackiego*, [w:] *Podlasie w literaturze – literatura Podlasia (po 1989 roku)*. *Nowoczesność – regionalizm – uniwersalizm*, red. M. Kochanowski, K. Kościwicz, Białystok 2012, s. 92.

ruskim Stowarzyszeniem Literackim „Białowieża”, które publikowało utwory poetki.

Szkicując literacką mapę Podlasia, można też uwzględnić piśmienictwo, w którym samo miejsce czy miejsca stają się tematem, przedmiotem opisu w tekstach kierowanych do dzieci.

Godna uwagi pod tym względem wydaje się twórczość Franciszka Kobryńczuka, który całe swoje tomiki poświęca konkretnym miejscom, miejscowościom, faunie i florze czy mieszkańcom Podlasia (*Białowieski skrzat królewski*, *Nad kołyską skrzatów*, *Monieckie baśnie*, *Baśnie zabłudowskie*, *Nadbiebrzańskie robaczki*, *Dębowe opowieści* czy poemat o dawnym Tykocinie – *O pięknej Oksanie i jej rycerzu*).

W wierszach z tomików *Białowieski skrzat królewski* i *Nadbiebrzańskie robaczki* autor wprowadza dzieci m.in. w specyfikę fauny i flory regionu, przede wszystkim Biebrzańskiego Parku Narodowego i Puszczy Białowieskiej. Zadziwiające jest bogactwo nazw roślin i zwierząt, przywoływanych przez tego autora, profesora nauk weterynaryjnych. W wierszach Kobryńczuka dzieci mogą znaleźć informacje, ujęte w mowę wiązaną, na temat licznych gatunków roślin i zwierząt, także rzadkich, ale typowych dla Podlasia (takich jak choćby: euglena, szczeżuja, grzebiuszka, wodniczka czy małżoraczka). Z drugiej strony poeta wielokrotnie powraca w swych utworach do motywu żubra – widzi w nim nie tylko silne, majestatyczne zwierzę, ale też króla Puszczy Białowieskiej i szerzej – symbol Podlasia.

W dorobku Kobryńczuka na uwagę zasługują ponadto utwory nawiązujące do regionalnych obyczajów, wierzeń, miejsc kultu (np. wiersz *Święta Góra Grabarka*), czczonych obrazów, znajdujących się w kościołach lub cerkwiach na Podlasiu (np. wiersz *Piękna Madonno Moniecka!*). Bardzo ważnym aspektem sposobu opisywania przez tego poetę miejsc sakralnych na Podlasiu jest wskazywanie na ich uniwersalizm, a jednocześnie specyfikę tej części Polski, gdzie krzyżują się różne odmiany religii, w tym chrześcijaństwa. Dla przykładu w wierszu *Święta Góra Grabarka* autor podkreśla, że nad Górą „tysiąc jest także krzyżyków/ cerkiewnych oraz kościelnych,/ skleconych z łez i patyków,/ z modlitw i pieśni niedzielnych”¹³.

Do literatury miejsca, takiej, która dodatkowo kształtuje emocjonalny stosunek, przywiązanie do niego, należy niewątpliwie zaliczyć

¹³ F. Kobryńczuk, *Święta Góra Grabarka*, [w:] tegoż, *Baśnie zabłudowskie*, red. J. Leończuk, Zabłudów 2006, s. 45.

bogato reprezentowany w regionie podlaskim nurt baśni, opowieści, legend regionalnych. W analizie funkcji baśni po 1980 r., powołując się na ustalenia Gertrudy Skotnickiej i refleksje Zofii Adamczykowej, Bernadeta Niesporek-Szamburska zwracała uwagę, iż w tym czasie pojawiło się dosyć dużo baśni regionalnych, osadzonych w konkretnym obszarze, w topografii, historii, obyczajowości danego miejsca. Są one zazwyczaj synkretyczne, czerpią i asymilują różnorodne motywy i wątki oraz bardzo często zbliżają się do takich form, jak legenda i podanie. W utworach tego typu fantastyka przeplata się z elementami realistycznymi. W przeciwieństwie do tradycyjnych baśni magicznych, są one bardziej zindywidualizowane. Dotyczy to nie tylko miejsca akcji (jest konkretne, rzeczywiste, ma swą nazwę geograficzną), ale także bohaterów, którzy „ukonkretniają się, przestają być anonimowi, mają też bogatsze rysy psychologiczne”¹⁴. Gertruda Skotnicka, badając baśni regionalne o morzu i wybrzeżu, zwracała uwagę, że „czynnikiem decydującym w procesie ich indywidualizacji jest jędrność języka, dialektyzmy, charakterystyczny sposób zachowania się w różnych sytuacjach”¹⁵. Jej zdaniem bardzo ważna funkcja baśni regionalnych zasadza się przede wszystkim na budowaniu trwałych relacji emocjonalnych z miejscem, regionem¹⁶.

Z bardziej znanych nowszych zbiorów baśni, podań, legend związanych z Białostoczną, Suwalszczyzną, Podlasiem można wymienić następujące: *Legendy województw: białostockiego, łomżyńskiego, suwalskiego* (zebrała Walentyna Niewińska); *Legendy, podania i baśnie Suwalszczyzny* (w opracowaniu Janusza Kopciała); *Legendy supraskie* Mieczysława Czajkowskiego; *Legendy biebrzańskie* Mikołaja Samojlika; *Zapomnianych tajemnic czar. Legendy, podania, opowieści okolic Puszczy Białowieskiej*; *Białowieskie opowieści* Mikołaja Hajduka; *Bajędy z augustowskich lasów* Jerzego Ficowskiego; *Pogaduszki przy piecu* Janusza Koronkiewicza; *Baśnie i legendy, podania ludowe regionu łomżyńskiego* (takich autorów, jak: Zdzisław Nowak, Roman Zmorski, Adam Chętnik, przypomniane przez Jolantę Żochowską); *Tam, gdzie szumi Puszcza Białowieska, Baśnie białoruskie* Mikołaja Patejuka, *Legendy białostockie* Krzysztofa Szubzdy; *Klechdy tykocińskie* Jerzego Mirosława Płachckiego; *Hecz precz stała się rzecz* Wojciecha Załęskiego, *Wilczek Milczek* Bogdana Dudki i in.¹⁷

¹⁴ B. Niesporek-Szamburska, *Baśń*, [w:] *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*, t. 1, red. K. Heska-Kwaśniewicz, Katowice 2008, s. 70.

¹⁵ G. Skotnicka, *Znaczenie baśni regionalnych na przykładzie tekstów o morzu i wybrzeżu*, [w:] *Baśń i dziecko*, wstęp, wybór i oprac. H. Skrobiszewska, Warszawa 1978, s. 103.

¹⁶ Tamże, s. 93.

¹⁷ Na temat baśni regionalnych związanych z Podlasiem zob. J. Żochowska, *Baśnie i legendy*

Warto też podkreślić, iż oprócz narracji prozą o regionie, równie bogaty jest repertuar wierszowanych opowieści, legend regionalnych. Znajdziemy ich wiele w dorobku poetyckim Zofii Pomian-Piętki (zwłaszcza w tomiku *Rodzima ballada*), Reginy Świtoń (tomik *Zabłąkane echo*), ale przede wszystkim Franciszka Kobryńczuka, który poszczególne swe tomiki poświęcał konkretnym, często niewielkim podlaskim miejscowościom, odwiedzanym przez poetę, takim jak np. Mońki, Poświętne, Zabłudów. Co ciekawe, zbiory te powstawały niejako na zamówienie lokalnych społeczności, a w zbieranie materiałów dotyczących historii terenu, zwyczajów, legend, zabobonów angażowali się mieszkańcy i bibliotekarze.

Interesującym przedsięwzięciem wydawniczym, które można przypisać literaturze miejsca była niewątpliwie publikacja wydana w 2014 r. przez Stowarzyszenie „Fabryka Bestsellerów” pt. *Spacer z Kawelinem. Przewodnik dla dzieci po Białymstoku*, autorstwa Katarzyny Kościwicz i Magdaleny Wieremiejuk¹⁸. W celu przekazania dzieciom wiedzy o mieście autorki posłużyły się zakorzenionym w literaturze dziecięcej i myśleniu dziecka chwytem antropomorfizacji zwierzęcia w roli przewodnika. Co ważne, przewodnikiem dziecka nie jest zwierzę przypadkowe, wręcz przeciwnie – charakterystyczne dla opisywanego miejsca, wpisane w przestrzeń architektoniczną Białegostoku (pomnik tytułowego Kawelina stoi na białostockich Plantach). Fakt, iż Kawelin oprowadza młodego czytelnika po okolicy, wprowadza w historię i tradycję regionu, wydaje się atrakcyjną i nowoczesną formą edukacji regionalnej oraz budowania więzi z miejscem. Podobny chwyt zastosowała również autorka przewodnika dla dzieci po Łomży, co odzwierciedla sam tytuł¹⁹.

Wreszcie wypada wspomnieć o wydanych w 2014 r. *Wierszykach znad Białki* Damiana Kudzinowskiego, o których można powiedzieć, iż wyrastają z nowego, pozbawionego kompleksów spojrzenia na podlaską czy białostocką prowincję. Tomik Kudzinowskiego to dodatkowo próba utrwalenia zanikającej gwary białostockiej z jej charakterystycznym „śledzikowaniem” i szeregiem wyrażen, takich jak: baleja,

(podania ludowe) regionu łomżyńskiego, [w:] *Ziemia łomżyńska*, red. W. Kłosiński, Łomża 2004; A. Józefowicz, „Święte” i „przekłete”. Wybrane motywy i postacie opowieści ludowych Podlasia, [w:] *Bajka w przestrzeni naukowej i edukacyjnej*, red. M. Zaorska, J. Nowacka, Olsztyn 2011; też, *O patriotyzmie inaczej: pozytywna działalność kobiet w legendach, podaniach i opowieściach mieszkańców wsi Podlasia*, [w:] *Kobieta a patriotyzm: konteksty historyczno-pedagogiczne XX–XXI wieku*, red. E.J. Kryńska, A. Szarkowska, U. Wróblewska, Białystok 2012, s. 147–159.

¹⁸ K. Kościwicz, M. Wieremiejuk, *Spacer z Kawelinem. Przewodnik dla dzieci po Białymstoku*, Białystok 2014.

¹⁹ G. Szczęsna, *Spacer z Jelonkiem po zabytkach Łomży: przewodnik nie tylko dla dzieci*, Łomża 2014.

bułka chleba, jadaczka, chaziaje, farfocel, pepegi. Są tu zarówno zabawne definicje słów, np.: „Wiszczeć, powiedz co to znaczy? Przyjdą dzieci, to zobaczysz”²⁰, krótkie opowiadki: „Drogą szło/ Barachło/ Łeb miało jak klocek/ a w nosie farfocel...”²¹ czy choćby podszyty komizmem i autoironią *Hymn do śledzia*, będący pochwałą „śledzikowania” i białostoczanina, którego synonim to – generujący kompleksy – śledź. Znamienna jest ostatnia zwrotka:

Uch, śledziu, ty wśród zalet wielu
(niech wiersz ten już dobrnie do celu)
rozbrajasz mnie, krajasz ze szczętem:
przepadam za Twoim akcentem!²²

Warto zaznaczyć na wyobrażonej mapie Podlasia przynajmniej niektóre instytucje, pełniące funkcję kulturotwórczą i jednocześnie stymulujące rozwój literatury dla dzieci na Białostocczyźnie i szerzej – Podlasiu²³, choćby Książnicę Podlaską. Z inicjatywy jej dyrektora, Jana Leończuka, rokrocznie wydawane są różnego typu regionalia, w tym tomiki dla dzieci autorów związanych z Białostocczyzną i regionem (przede wszystkim w wydawnictwie Prymat, z którym KP współpracuje). Książnica była wydawcą tomików Franciszka Kobryńczuka, Wiktora Szweda, Danuty Stupkiewicz oraz antologii twórczości dla dzieci pogranicza północno-wschodniego: *Wiersze znad Narwi i Niemna. Białostocczyzna – Grodzieńszczyzna*, 2009; *Podlascy twórcy dzieciom. Wybór wierszy*, 2009.

W ostatnich latach również w almanachu *Epea*, wydawanym przez Książnicę Podlaską, znaleźć można teksty dla dzieci i młodzieży. Promocji zaś i popularyzacji literatury i sztuki Podlasia służą przy tym cotygodniowe spotkania literackie wypożyczalni KP, tzw. Środy

²⁰ D. Kudzinowski, *Wierszyki znad Białki*, Białystok 2014, s. 17. Warto zwrócić uwagę na ciekawe, częściowo groteskowe i satyryczne ilustracje białostockich autorek: Marii Kraśnickiej i Magdaleny Toczydłowskiej-Talarczyk.

²¹ Tamże, s. 14.

²² Tamże, s. 27.

²³ Oczywiście nie należy zbyt precenować roli instytucji w stymulowaniu rozwoju literatury, równie ważną (jeśli nie ważniejszą) funkcję pełnią np. konkursy i nagrody literackie. Warto zwrócić uwagę, że w ubiegłym roku do Nagrody Literackiej Prezydenta Miasta Białegostoku im. Wiesława Kazaneckiego zgłoszono kilka pozycji z zakresu literatury dla dzieci i młodzieży, m.in. *Spacer z Kawelinem*, *Wierszyki znad Białki*, utwory Elżbiety Janikowskiej, *Wilczka Milczka* Bogdana Dudki, książkę *Sama. Listy z piwnicy* Grzegorza Kasdepke.

Literackie, inspirowane tradycją międzywojennych wileńskich Śród Literackich.

Kilka tomików dla dzieci wydał też Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku (m.in. Joanny Myślińskiej, Danuty Kardyńskiej, Tamary Fic-Łukasiewicz, autorki pięknych baśni i opowiadań z elementami baśniowymi, jak np. *Przygoda Karolinki*, *Żołnierzyk*, *Przygoda Adasia czy Kolorowa noc*).

Równie ważną funkcję w tworzeniu odpowiedniego środowiska i stymulowaniu twórczości dla młodych pełni na Podlasiu niezmiernie aktywny Nauczycielski Klub Literacki ZNP (Okręg Podlaski), z siedzibą w Białymstoku. Utwory jego członków, zwłaszcza wiersze dla dzieci, publikowane są w osobnych tomikach i antologiach (najobszerniejsza z nich to *Czarowny świat wierszy*) oraz na łamach czasopisma „Najprościej”.

Istotną rolę kulturową i artystyczną na pograniczu Polski północno-wschodniej odgrywa Ośrodek „Pogranicze – sztuk, kultur, narodów”, którym kieruje Krzysztof Czyżewski. Szereg interesujących inicjatyw skierowanych jest do dzieci i młodzieży z Sejnu i okolic (z różnych środowisk narodowościowych) oraz realizowanych wspólnie z nimi. Godne uwagi są w tym zakresie przede wszystkim projekty realizowane przez Pracownię Kronik Sejneńskich, takie jak na przykład Filmowa Kolekcja Bajek „Opowieści Pogranicza” oraz „Opowieści Krasnogrudzkie” czy też liczne zajęcia odbywające się w Pracowni Edukacji Regionalnej, ukazujące bogactwo wielokulturowe i narodowościowe Polski północno-wschodniej²⁴.

O inicjatywach wydawniczych z udziałem dzieci z litewskich szkół z Puńska, Sejnu i Suwałk pisała Bożena Bobin, analizując czasopisma litewskie na Suwalszczyźnie. Jedną z nich jest czasopismo dla dzieci „Aušrelė”, w którym są publikowane rysunki, wiersze, opowiadania, krzyżówki czy zdjęcia autorstwa dzieci, samo pismo zaś bezpłatnie trafia do wszystkich szkół litewskich w regionie²⁵.

Warto też wspomnieć o Białoruskim Stowarzyszeniu Literackim „Białowieża”, do którego należy najbardziej znany białoruski pisarz dla dzieci na Podlasiu Wiktor Szwed (ale też wspomniana już Mira Łuk-sza) oraz o Muzeum i Ośrodku Kultury Białoruskiej w Hajnówce, gdzie opracowano w ostatnich latach zbiór baśni i legend z okolic Puszczy Białowieskiej – *Zapomnianych tajemnic czar* (2006).

²⁴ Zob. http://pogranicze.sejny.pl/pracownia_kronik_sejnenskich,103.html; http://pogranicze.sejny.pl/pracownia_edukacji_regionalnej,1133.html [dostęp: 19.03.2015].

²⁵ B. Bobin, *Czasopisma litewskie na Suwalszczyźnie*, [w:] *Prasa na terenie województwa podlaskiego w latach 1944–2012...*, s. 379.

Szkicując współczesną geografę życia literackiego Polski północno-wschodniej w zakresie twórczości dla dzieci, należy również zwrócić uwagę przynajmniej na wybrane wydawnictwa w regionie, zajmujące się książką dziecięcą. W Białymstoku są to: Prymat i Oficyna Wydawnicza WOAK, o których była mowa wcześniej, ale też: Elan (tutaj opublikowano w ostatnich latach szereg utworów dla dzieci autorstwa Elżbiety Sadowskiej, ale też bardzo interesujące antologie poezji dziecięcej²⁶), Wydawnictwo IMPULS (publikuje pomoce dydaktyczne i czasopisma dla dzieci), Otrthdruk (drukarnia – tutaj publikowali: Wiktor Szwed, Franciszek Kobryńczuk, Tamara Fic-Łukasiewicz), Wydawnictwo Niebieska Mrówka, prowadzone przez pisarkę dla dzieci Katarzynę Janowicz-Timofiejew (napisała m.in.: *Opowieści gawrona, Gwiazdkę Antosia, Jak babcia Ada czytała wiersze*). W regionie na uwagę zasługuje też augustowski Dom Pod Brzozą Janiny Osewskiej (tu wyszły *Kocie pacierze* Józefy Drozdowskiej), suwalskie wydawnictwo Hańcza Janusza Kopciała, białowieska BIAŁA WIEŻA (tutaj opublikował swą opowieść pt. *Wilczek Milczek* Bogdan Dudko) oraz Zakład Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk (jako wydawca pięknych komiksów Tomasz Samojlika *Ostatni Żubr*, 2009 i *Żubr Żorż*, 2010). Generalnie jednak twórcy dla dzieci, nawet ci, którzy wciąż są związani z podlaską *regio* miejscem zamieszkania, preferują wydawnictwa warszawskie, krakowskie, lubelskie (dotyczy to np. Zofii Olek-Redlarskiej, Jadwigi Solińskiej).

Można by jeszcze bardzo długo uszczegóławiać tę wyobrażoną mapę podlaskiej twórczości dla dzieci, zaznaczając na niej kolejnych twórców, przyporządkowywać ich samych lub tematy, jakie podejmują, konkretnym miejscom, poszukiwać kolejnych instytucji, wydawnictw, które współtworzą życie literackie w regionie.

Na zakończenie warto podkreślić, że teksty artystyczne o miejscach, zwłaszcza tych zagubionych gdzieś na krańcach mapy, przemieniają i kształtują nasze dotychczasowe myślenie o nich, co podkreślała Elżbieta Konończuk, pisząc o nowym regionalizmie i zwrocie przestrzennym w badaniach literackich²⁷. Powyższe kwestie nabiera-

²⁶ Mam na myśli przede wszystkim *Pałac tęczę malowany. Tematyczny wybór wierszy dla dzieci i młodzieży*, red. E. Bura, Białystok 2010 oraz *W naszym ogródeczku... Antologia poezji dziecięcej*, red. E. Bura, Białystok 2009.

²⁷ E. Konończuk, *Podlaska lokalność w narracjach socjologicznych, magicznych i satyrycznych*, [w:] *Nowy regionalizm w badaniach literackich. Badawczy rekonesans i zarys perspektyw*, red. M. Mikołajczak, E. Rybicka, Kraków 2012, s. 153.

ją jeszcze większego znaczenia w odniesieniu do dzieci jako słuchaczy czy czytelników, tak przecież podatnych na perswazję, otwartych na kształtowanie pozytywnego stosunku do świata, ludzi, ale też przestrzeni. Miejsca utekstowane zyskują na znaczeniu, słowo pisanie nadaje im większą rangę, „zakorzeniają się” w umysłach i przede wszystkim w sercach dzieci. Należy przy tym pamiętać o tym, co sugerował Yi-Fu Tuan: „wytworzenie się przywiązania do miejsca zajmuje sporo czasu, przy czym jednak intensywność doświadczenia znaczy więcej niż jego zwykła długotrwałość”²⁸. Rola literatury o miejscach, ale też „namacalna” obecność samych pisarzy dla dzieci tuż obok, w najbliższej okolicy, w regionie jest pod tym względem bardzo ważna i pomocna.

²⁸ Y.-F. Tuan, *Przestrzeń i miejsce*, tłum. A. Morawińska, wstęp K. Wojciechowski, Warszawa 1987, s. 247.